

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Кафедра прикладної біології, розведення та генетики тварин

ЗАТВЕРДЖЕНО

Факультет ветеринарної медицини

“ 18 ” _____ 06 _____ 2026 р.

**РОБОЧА ПРОГРАМА
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ОСНОВИ РОЗВЕДЕННЯ ТВАРИН»**

Галузь знань	Н «Сільське, лісове, рибне господарство та ветеринарна медицина»
Спеціальність	Н6 «Ветеринарна медицина»
Освітня програма	«Ветеринарна медицина»
Факультет	Ветеринарної медицини
Розробник	Бочков Василь Миколайович доцент кафедри прикладної біології, розведення та генетики тварин, кандидат сільськогосподарських наук, доцент

Київ – 2026 р.

Опис навчальної дисципліни Для забезпечення необхідного рівня фахової підготовки майбутніх лікарів ветеринарної медицини вони повинні навчитись вільно володіти теоретичними і практичними основами розведення тварин.

Дисципліна “Основи розведення тварин” є одним із основних розділів загальної зоотехнії, технології виробництва і переробки продукції тваринництва.

У результаті вивчення дисципліни студент повинен знати еволюцію тварин, теорію породоутворення і використання порід. Володіти закономірностями індивідуального розвитку, прийомами і методами керування онтогенезом, теорією і практикою відбору і підбору, цілеспрямовано використовувати в практичній роботі методи розведення тварин.

Ознайомлення майбутніх спеціалістів з об’єктами їх фахової роботи, а саме: біологічними особливостями різних видів тварин, їх індивідуальним розвитком, закономірностями росту, конституції і екстер’єру, інтер’єру у різні вікові періоди, характером і величиною продуктивності залежно від фізіологічних і технологічних факторів, племінною цінністю тварин, методами розведення і селекції, їх впливом на здоров’я тварин і схильністю до захворювань, наслідки інбридингу і гетерозису. Одержані знання дадуть змогу ветеринарному лікарю враховувати зоотехнічні фактори при лікуванні різних видів тварин.

Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній ступінь	
Освітній ступінь	<i>Магістр</i>
Спеціальність	<i>Н6 - Ветеринарна медицина</i>
Освітня програма	<i>Ветеринарна медицина</i>
Характеристика навчальної дисципліни	
Вид	Нормативна
Загальна кількість годин	90

Кількість кредитів ECTS	3	
Кількість змістових модулів	2	
Курсовий проект (робота) (за наявності)	_____ (назва)	
Форма контролю	екзамен	
Показники навчальної дисципліни для денної та заочної форм навчання		
	денна	заочна
Курс (рік підготовки)	2	_____
Семестр	3	_____
Лекційні заняття	15 год.	_____ год.
Практичні, семінарські заняття	год.	_____ год.
Лабораторні заняття	15 год.	_____ год.
Самостійна робота	60 год.	_____ год.
Індивідуальні завдання	_____ год.	_____ год.
Кількість тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних самостійної роботи студента –	_____ 2 _____ год. _____ 4 _____ год.	

1. Мета, компетентності та програмні результати навчальної дисципліни

Мета. Ознайомлення майбутніх спеціалістів з об'єктами їх фахової роботи, а саме: біологічними особливостями різних видів тварин, їх індивідуальним розвитком, закономірностями росту, конституції і екстер'єру, інтер'єру у різні вікові періоди, характером і величиною продуктивності залежно від фізіологічних і технологічних факторів, племінною цінністю тварин, методами розведення і селекції, їх впливом на здоров'я тварин і схильністю до захворювань, наслідки інбридингу і гетерозису. Одержані знання дадуть змогу ветеринарному лікарю враховувати зоотехнічні фактори при лікуванні різних видів тварин.

Перелік навчальних дисциплін, які передують вивченню (за їх наявності).

Вивченню дисципліни передуює засвоєння компетентностей, набутих під час опанування обов'язкових освітніх компонентів ОПП першого року навчання, зокрема ОК: 5, 14, 15.

Вивчення дисципліни спрямовано на формування у студентів наступних компетентностей:

Набуття компетентностей:

інтегральна компетентність (ІК):

Здатність розв'язувати складні задачі і проблеми у галузі ветеринарної медицини, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог.

загальні компетентності (ЗК):

ЗК 7. Здатність проведення досліджень на відповідному рівні.

ЗК 11. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.

ЗК 13. Здатність ухвалювати рішення та діяти, дотримуючись принципу неприпустимості корупції та будь-яких інших проявів не доброчесності.

фахові (спеціальні) компетентності (ФК):

СК 1. Здатність встановлювати особливості будови і функціонування клітин, тканин, органів, їх систем та апаратів організму тварин різних класів і видів – ссавців, птахів, комах (бджіл), риб та інших хребетних.

СК 3. Здатність дотримуватися правил охорони праці, асептики та антисептики під час фахової діяльності.

СК 15. Здатність організувати нагляд і контроль виробництва, зберігання, транспортування та реалізації продукції тваринного і рослинного походження.

СК 16. Здатність оберігати довкілля від забруднення відходами тваринництва, а також матеріалами та засобами ветеринарного призначення.

СК 21. Здатність комплексно оцінювати та управляти процесами відповідно до вимог щодо благополуччя і здоров'я тварин, безпечності й якості харчових продуктів, побічних продуктів тваринного походження і кормів відповідно до концепції «Єдиного здоров'я», обґрунтовувати зв'язок між безпечністю харчових продуктів і громадським здоров'ям, прогнозувати мікробіологічні ризики, зокрема зоонозів, та розробляти управлінські рішення щодо їх попередження.

Програмні результати навчання (ПРН):

ПРН 1. Знати і грамотно використовувати термінологію ветеринарної медицини.

ПРН 3. Визначати суть фізико-хімічних і біологічних процесів, які відбуваються в організмі тварин у нормі та за патології.

ПРН 5. Установлювати зв'язок між клінічними проявами захворювання та результатами лабораторних досліджень.

Компетенції Першого дня, відповідно з вимогами Європейського Союзу

1. Демонструвати розуміння етичних та правових рамок, в яких має працювати лікар ветеринарної медицини, включаючи професійні аспекти,

аспекти, що пов'язані з благополуччям тварин, власників тварин, громадським здоров'ям, суспільні та екологічні аспекти, пов'язані з професійною діяльністю.

2. Розуміти методи наукових досліджень, внесок фундаментальних і прикладних досліджень у науку та реалізацію принципу 3Rs (Replacement, Reduction, Refinement - Заміна, Скорочення, Удосконалення).

5. Ефективно спілкуватися із власниками тварин, громадськістю, колегами за професією та відповідними органами, використовуючи мову, що є прийнятною для відповідної аудиторії, і дотримуватись принципів повної поваги до конфіденційності та приватності.

6. Впроваджувати принципи ефективної міжособистісної взаємодії, включаючи комунікацію, лідерство, управління, роботу в команді, взаємоповагу та інші «м'які» навички.

7. Належно оформляти клінічну документацію та документи для власників тварин, а також, за необхідності, звіти про клінічні випадки у формі, задовільній для відповідної аудиторії.

8. Ефективно працювати в складі поліпрофільної команди під час надання ветеринарних послуг та визнавати внесок усіх членів команди.

9. Вміти критично мислити, здійснювати перегляд та оцінку літератури та презентацій.

10. Розуміти та застосовувати принципи концепції Єдиного здоров'я для забезпечення належної клінічної практики у ветеринарії, а також науково обґрунтованої та доказової ветеринарної медицини.

11. Демонструвати здатність критично аналізувати докази, справлятися з неповною інформацією, вирішувати непередбачувані ситуації та адаптувати знання, вміння і практичні навички до різних виробничих ситуацій.

15. Регулярно брати участь у процесах самоаналізу та оцінювання з боку колег з метою підвищення ефективності власної роботи і роботи всього колективу.

16. Отримувати точну та об'єктивну історію окремої тварини або групи тварин, а також їх утримання та стану навколишнього середовища.

21. Оцінювати фізичний стан, благополуччя та стан годівлі тварини або групи тварин та консультувати власника тварин щодо принципів утримання, годівлі, відтворення, продуктивних якостей, добробуту, індивідуального здоров'я, здоров'я стада та громадського здоров'я.

26. Отримувати доступ до відповідних джерел інформування та Законодавства, що стосуються догляду за тваринами та забезпечення їх благополуччя, переміщення тварин, нотифікацій щодо догляду за тваринами та їх добробутом, переміщенням тварин, хвороб, що підлягають повідомленню, використання лікарських засобів, включаючи відповідальне використання антимікробних препаратів.

2. Програма та структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин													
	денна форма							Заочна форма						
	тижні	усього	у тому числі					усього	у тому числі					
			л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	
Змістовий модуль 1. Екстер'єр. Інтер'єр. Порода. Онтогенез. Продуктивність. Облік і оцінка продуктивності.														
Тема 1. Вступна. Поняття про предмет. Значення тваринництва як галузі народного господарства, перспективи його розвитку.	1	1	1											
Ідентифікація тварин. Племінний та зоотехнічний облік.	2	12			2		10							
Тема 2. Вчення про породу.	2	2	2											
Екстер'єр тварин. Статі екстер'єру тварин. Мاستі і відмітини. Методи оцінки екстер'єру і конституції тварин. Вади і недоліки екстер'єру.	3	12			2		10							
Тема 3. Індивідуальний розвиток тварин.	4	2	2											
Особливості будови тіла тварин різного напрямку продуктивності. Визначення віку тварин. Методи обліку і вивчення росту тварин. Визначення абсолютного, середньодобового та відносного приростів	5	13			3		10							

Тема 4. Конституція, екстер'єр, інтер'єр тварин	6	2	2										
Разом за змістовим модулем 1		44	7		7		30						
Змістовий модуль 2. Родоводи. Племінна цінність. Відбір і підбір. Методи розведення. Інбридинг. Гетерозис. Життєздатність. Селекція на резистентність. Визначення тісноти інбридингу. Відтворювальна здатність. Біологічні особливості великої рогатої худоби, свиней, овець, птиці, коней. Оцінка плідників. Породи тварин і птиці. Кінний спорт. Тренінг і випробування коней.													
Тема 5. Продуктивність с.-г. тварин.	7	2	2										
Облік і оцінка молочної продуктивності у скотарстві. Облік і оцінка м'ясної продуктивності	8	2			2								
Тема 6. Наукові і практичні основи селекції. Добір і підбір тварин.	9	2	2										
Родоводи. Класифікація родоводів. Техніка складання індивідуальних родоводів (методи складання) Техніка складання і читання групових родоводів	10	10			2		8						
Тема 7. Методи розведення тварин.	11	2	2										
Встановлення родинних зв'язків між тваринами і визначення ступеня інбридингу за методикою А. Шапоружа та коефіцієнта інбридингу за формулою Райта-	12	10			2		8						

Кисловського. Визначення племінної цінності тварин за походженням та за якістю потомства.													
Тема 8. Селекція тварин на життєздатність і стійкість до захворювань.	13	1	1										
Визначення параметрів добору і підбору тварин. Визначення варіантів підбору. Техніка складання схем підбору, складання схем схрещування, визначення кровності помі - сей	14	9			1		8						
Тема 9. Народно- господарське значення. Біологічні особливості, продуктивність, породи свиней, птиці, коней, великої рогатої худоби і овець. Племінна робота в стаді	15	1	1										
Облік і оцінка відтворної здатності маток і плідників. Облік і оцінка продуктивності у свинарстві , птахівництві, конярстві, вівчарстві, кролівництві та звірівництві	15	7			1		6						
Разом за змістовим		46	8		8		30						

модулем 2													
Усього годин		90	15		15		60						
Курсовий проект (робота) з													
(якщо є в робочому навчальному плані)			-	-	-		-		-	-	-		-
Усього годин													

3. Теми лекцій

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Вступна. Поняття про предмет. Значення тваринництва як галузі народного господарства, перспективи його розвитку.	1
2	Вчення про породу	2
3	Індивідуальний розвиток тварин.	2
4	Конституція, екстер'єр, інтер'єр тварин	2
5	Продуктивність с.-г. тварин	2
6	Наукові і практичні основи селекції. Відбір і підбір тварин.	2
7	Методи розведення тварин.	2
8	Селекція тварин на життєздатність і стійкість до захворювань.	1
9	Народно-господарське значення. Біологічні особливості, продуктивність, породи свиней, птиці, коней, великої рогатої худоби і овець. Племінна робота в стаді	1

4. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Ідентифікація тварин. Племінний та зоотехнічний облік.	2
2	Екстер'єр тварин. Статі екстер'єру тварин. Масі і відмітини. Методи оцінки екстер'єру і конституції тварин. Вади і недоліки екстер'єру.	2
3	Особливості будови тіла тварин різного напрямку продуктивності. Визначення віку тварин. Методи обліку і вивчення росту тварин. Визначення абсолютного, середньодобового та відносного приростів	3
4	Облік і оцінка молочної продуктивності у скотарстві. Облік і оцінка м'ясної продуктивності	2
5	Родоводи. Класифікація родоводів. Техніка складання індивідуальних родоводів (методи складання) Техніка складання і читання групових родоводів	2
6	Встановлення родинних зв'язків між тваринами і визначення ступеня інбридингу за методикою А.	2

	Шапоружа та коефіцієнта інбридингу за формулою Райта-Кисловського. Визначення племінної цінності тварин за походженням та за якістю потомства.	
7	Визначення параметрів добору і підбору тварин. Визначення варіантів підбору. Техніка складання схем підбору, складання схем схрещування, визначення кровності помісей	1
8	Облік і оцінка відтворної здатності маток і плідників. Облік і оцінка продуктивності у свинарстві , птахівництві, конярстві, вівчарстві, кролівництві та звірівництві	1

5. Теми самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Ідентифікація тварин. Племінний та зоотехнічний облік.	10
2	Екстер'єр тварин. Статі екстер'єру тварин. Масті і відмітини. Методи оцінки екстер'єру і конституції тварин. Вади і недоліки екстер'єру.	10
3	Особливості будови тіла тварин різного напрямку продуктивності. Визначення віку тварин. Методи обліку і вивчення росту тварин. Визначення абсолютного, середньодобового та відносного приростів	10
4	Родоводи. Класифікація родоводів. Техніка складання індивідуальних родоводів (методи складання) Техніка складання і читання групових родоводів	8
5	Встановлення родинних зв'язків між тваринами і визначення ступеня інбридингу за методикою А. Шапоружа та коефіцієнта інбридингу за формулою Райта-Кисловського. Визначення племінної цінності тварин за походженням та за якістю потомства.	8
6	Визначення параметрів добору і підбору тварин. Визначення варіантів підбору. Техніка складання схем підбору, складання схем схрещування, визначення кровності помісей	8
7	Облік і оцінка відтворної здатності маток і плідників. Облік і оцінка продуктивності у свинарстві , птахівництві, конярстві, вівчарстві, кролівництві та звірівництві	6

6. Методи та засоби діагностики результатів навчання:
(вибрати необхідне чи доповнити)

- усне або письмове опитування;
- тестування;
- захист лабораторних робіт;
- пірінгове оцінювання;
- захист розрахункових/графічних робіт.

7. Методи навчання (вибрати необхідне чи доповнити):

- проблемне навчання;
- практико-орієнтоване навчання;
- кейс-метод;
- проектне навчання;
- перевернутий клас;
- навчання через дослідження;
- навчальні дискусії та дебати;
- командна робота.

8. Оцінювання результатів навчання.

Оцінювання знань здобувача вищої освіти відбувається за 100-бальною шкалою і переводиться в національну оцінку згідно чинного «Положення про екзамени та заліки у НУБіП України»

8.1. Розподіл балів за видами навчальної діяльності

Вид навчальної діяльності	Результати навчання	Оцінювання
Модуль 1.		
Лекційне заняття 1. Вступна. Поняття про предмет. Значення тваринництва як галузі народного господарства, перспективи його розвитку.	ПРН - 1, 3, 5 У тому числі знатимуть значення тваринництва як галузі народного господарства, перспективи його розвитку. Вмітимуть здійснювати ідентифікацію тварин, зоотехнічний та племінний облік. Знатимуть породи тварин, оцінюватимуть екстер'єр тварин за статями екстер'єру. Зможуть визначати масті і відмітини. Знатимуть методи оцінки екстер'єру і конституції тварин, вади і недоліки екстер'єру, індивідуальний розвиток тварин, особливості будови тіла тварин різного напрямку продуктивності.	
Лабораторна робота 1. Ідентифікація тварин. Племінний та зоотехнічний облік.		9
Лекційне заняття 2. Вчення про породу.		
Лабораторна робота 2. Екстер'єр тварин. Статі екстер'єру тварин. Масті і відмітини. Методи оцінки екстер'єру і конституції тварин. Вади і недоліки екстер'єру.		14
Лекційне заняття 3. Індивідуальний розвиток тварин		
Лабораторна робота 3. Особливості будови тіла тварин різного напрямку продуктивності. Визначення віку тварин. Методи обліку і вивчення росту тварин.		14

Визначення абсолютного, середньодобового та відносного приростів	продуктивності тварин.	
Лекційне заняття 4. Конституція, екстер'єр, інтер'єр тварин		
Лабораторна робота 4. Особливості будови тіла тварин різного напрямку продуктивності. Визначення віку тварин. Методи обліку і вивчення росту тварин. Визначення абсолютного, середньодобового та відносного приростів		14
Лекційне заняття 5. Продуктивність с.-г. тварин		14
Лабораторна робота 5. Облік і оцінка молочної продуктивності у скотарстві. Облік і оцінка м'ясної продуктивності		
Самостійна робота 1. Методи оцінки екстер'єру тварин		5
Модульна контрольна робота 1.		30
Всього за модулем 1		100
Модуль 2.		
Лекційне заняття 6. Наукові і практичні основи селекції. Добір і підбір тварин.	ПРН - 1, 3, 5 У тому числі знатимуть наукові і практичні основи селекції, добір і підбір тварин. Вмітимуть складати та читати родоводи тварин. Знатимуть класифікація родоводів, техніку складання індивідуальних родоводів (методи складання), техніку складання і читання групових родоводів, методи розведення тварин, встановлювати родинні зв'язків між тваринами і визначення ступеня інбридингу за методикою А. Шапоружа та коефіцієнта інбридингу за формулою Райта-Кисловського. Визначення племінної цінності тварин за походженням та за якістю потомства. Вести селекцію тварин на життєздатність і стійкість до захворювань. Знати народно-господарське значення та біологічні особливості, продуктивність, породи свиней, птиці, коней, великої рогатої худоби і овець, вміти вести племінну роботу в стаді.	
Лабораторна робота 6. Родоводи. Класифікація родоводів. Техніка складання індивідуальних родоводів (методи складання) Техніка складання і читання групових родоводів		24
Лекційне заняття 7. Методи розведення тварин.		
Лабораторна робота 7. Встановлення родинних зв'язків між тваринами і визначення ступеня інбридингу за методикою Д. Шапоружа та коефіцієнта інбридингу за формулою Райта-Кисловського. Визначення племінної цінності тварин за походженням та за якістю потомства.		16
Лекційне заняття 8. Селекція тварин на життєздатність і стійкість до захворювань.		
Лабораторна робота 8. Визначення параметрів добору і підбору тварин. Визначення варіантів підбору. Техніка складання схем підбору, складання схем схрещування, визначення кровності помісей		19

Лекційне заняття 9. Народно-господарське значення. Біологічні особливості, продуктивність, породи свиней, птиці, коней, великої рогатої худоби і овець. Племінна робота в стаді		
Лабораторна робота 9. Облік і оцінка відтворної здатності маток і плідників. Облік і оцінка продуктивності у свинарстві, птахівництві, конярстві, вівчарстві		6
Самостійна робота 2. Правила побудови індивідуальних родоводів.		5
Модульна контрольна робота 2.		30
Всього за модулем 2		100
Навчальна робота		$(M1 + M2)/2 * 0,7 \leq 70$
Екзамен		30
Всього за курс		$(\text{Навчальна робота} + \text{екзамен}) \leq 100$

8.1. Шкала оцінювання знань здобувача вищої освіти

Рейтинг здобувача вищої освіти, бали	Оцінка за національною системою (екзамени/заліки)
90-100	відмінно
74-89	добре
60-73	задовільно
0-59	незадовільно

8.2. Політика оцінювання

Політика щодо дедлайнів та перескладання	<i>НАПРИКЛАД:</i> роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку. Перескладання модулів відбувається із дозволу лектора за наявності поважних причин (наприклад, лікарняний).
Політика щодо академічної доброчесності	<i>НАПРИКЛАД:</i> списування під час контрольних робіт та екзаменів заборонені (в т.ч. із використанням мобільних девайсів). Курсові роботи, реферати повинні мати коректні текстові посилання на використану літературу
Політика щодо відвідування	<i>НАПРИКЛАД:</i> відвідування занять є обов'язковим. За об'єктивних причин (наприклад, хвороба, міжнародне стажування) навчання може відбуватись індивідуально (в он-лайн формі за погодженням із деканом факультету)

9. Навчально-методичне забезпечення:

- електронний навчальний курс навчальної дисципліни (на навчальному порталі НУБіП України eLearn -

<https://elearn.nubip.edu.ua/mod/assign/view.php?id=313242>)

ОБОВ'ЯЗКОВО;

- конспекти лекцій та їх презентації (в електронному вигляді);
- підручники, навчальні посібники, практикуми;
- методичні матеріали щодо вивчення навчальної дисципліни для здобувачів вищої освіти денної та заочної форм здобуття вищої освіти;
- програма навчальної (виробничої) практики навчальної дисципліни (якщо вона передбачена навчальним планом).

10. **Рекомендовані джерела інформації (*не рекомендувати до використання застарілі інформаційні джерела та інформаційні джерела країни-агресора*)**

1. Бочков В. М., Якубець Т. В. Методичні вказівки для проведення навчальної практики з дисципліни «Основи розведення тварин». Київ : ТОВ ЦП «КОМПРИНТ», 2025. 77 с.
2. Вдовиченко Ю. В., Германчук С. Г., Басовський Д. М., Сидоренко О. В., Полупан Ю. П., Прийма С. В., Романова О. В. Каталог бугаїв молочних і молочно-м'ясних порід для відтворення маточного поголів'я в 2023 році / за ред. Ю. П. Полупана, С. В. Прийми. Київ, 2023. 329 с.
3. Вдовиченко Ю. В., Прийма С. В., Сидоренко О. В., Басовський Д. М., Полупан Ю. П., Джус П. П., Бондарук Г. М., Чоп Н. В., Романова О. В. Каталог бугаїв м'ясних порід і типів для відтворення маточного поголів'я в 2023 році / за ред. С. В. Прийми. Київ, 2023. 28 с.
4. Державний реєстр суб'єктів племінної справи у тваринництві. URL: <https://data.gov.ua/dataset/b3c7dd2a-f0a3-4750-89cb-90f760ba3e51> (дата звернення: 16.06.2026).
5. Державні книги племінних тварин різних видів та різних порід.
6. Інструкція із селекції племінних бугаїв молочних і молочно-м'ясних порід. Київ, 2006.
7. Мельник Ю.Ф., Найденко К.А., Майборода М.М., Витриховська А.В., Журавель М.П., Литвиненко Т.В. Практикум з розведення сільськогосподарських тварин. Київ : видавничий дім «Слово», 2007. 240 с.
8. Положення про Державний реєстр селекційних досягнень у тваринництві.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0936-24#Text> (дата звернення: 16.06.2026).

9. Положення про Державний реєстр суб'єктів племінної справи у тваринництві. URL: <https://data.gov.ua/dataset/b3c7dd2a-f0a3-4750-89cb-90f760ba3e51> (дата звернення: 16.06.2026).

10. Положення про Єдиний державний реєстр тварин. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0240-25#Text> (дата звернення: 16.06.2026).

11. Положення про ідентифікацію та реєстрацію великої рогатої худоби. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0166-18#Text> (дата звернення: 16.06.2026).

12. Положення про ідентифікацію та реєстрацію коней. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0486-25#Text> (дата звернення: 16.06.2026).

13. Положення про ідентифікацію та реєстрацію овець і кіз. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0155-18#Text> (дата звернення: 16.06.2026).

14. Положення про ідентифікацію та реєстрацію свиней. URL: <https://faolex.fao.org/docs/pdf/ukr101666.pdf> (дата звернення: 16.06.2026).

15. Про племінну справу у тваринництві : Закон України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T369100> (дата звернення: 16.06.2026).

16. Ровчак А. Я., Рубан С. Ю., Борщ О. О. та ін. Молочне скотарство (особливості ведення в сучасних умовах). Київ : ТОВ ЦП «КОМПРИНТ», 2022. 366 с.

17. Розведення сільськогосподарських тварин / М. З. Басовський, В. П. Буркат, Д. Т. Вінничук та ін. ; за ред. М. З. Басовського. Біла Церква, 2001. 400 с.

18. Розведення с.-г. тварин з основами спеціальної зоотехнії / Т. В. Засуха, М. В. Зубець, Й. З. Сірацький та ін. ; за ред. М. В. Зубця. Київ : Аграрна наука, 1999. 510 с.

19. Рубан С. Ю., Даншин В. О., Мітіогло Л. В. та ін. Генетичні ресурси у тваринництві. Київ : ТОВ ЦП «КОМПРИНТ», 2022. 611 с. URL: https://drive.google.com/drive/folders/1gvGa-fA6b6-Adr9wNq4C8ydqj8_Qijx3 (дата звернення: 16.06.2026).
20. Сучасні методи селекції у тваринництві. Навчальний посібник з оцінки екстер'єру в молочному скотарстві / С. Ю. Рубан, О. О. Борщ, О. М. Федота, А. А. Гетя, В. М. Бочков, Т. В. Литвиненко, О. В. Борщ, Г. В. Перекрестова, В. М. Голубенко, Т. В. Якубець. Київ : ТОВ ЦП «Компрінт», 2018. 150 с.